

Met de tekst van Thomas Frings vragen we aandacht voor een andere dan gebruikelijke analyse van de achtergronden van de internationale crisis. Het in de burgerlijke media vaak geschetste beeld van economen die tevergeefs proberen elkaar en het regime in Den Haag te overtuigen van, hetzij stevige bezuinigingen, dan wel stimuleringsmaatregelen om de (nationale) economie weer vlot te trekken, laten we voor wat het is. Thomas Frings vestigt hier de aandacht op de achtergrond van de crisis waarbij het woord kapitalisme onvermijdelijk valt. Betreft het hier de zoveelste analyse van het wereldkapitalisme waarbij we ons allemaal wel erg klein voelen gemaakt?

Frings plaatst het huidige kapitalisme binnen een historisch perspectief. Volgens hem moeten we voor een verklaring van de huidige crisis, die lijkt te zijn begonnen binnen de financiële sector, terug naar begin jaren '70. Niets nieuws onder de zon zal men zeggen, dit wordt tenslotte al 30 jaar door elke marxist beaamd, waarbij de term 'interne bewegingswetten van het kapitaal' vervolgens het geheel zou moeten verklaren. Dat als gevolg hiervan een afwachtende houding sterk wordt gestimuleerd zal wel niemand meer verbazen. Maar volgens Frings gaan dit soort analyses ook inhoudelijk mank. Hij grijpt hierbij terug op analyses uit de autonome beweging waarbij de crisis werd opgevat als de uitkomst van strijd ontstaan door 'de simultane druk door arbeiders'. We moeten ons hierbij niet voorstellen dat de strijd dus werd beslecht door mannen in overalls van middelbare leeftijd die door stakingen een doorbraak zouden hebben bereikt (waarmee overigens niets wordt afgedaan aan de acties vanuit dit segment). Wellicht dat Mario Montano het brede karakter van de strijd toentertijd beter heeft verwoord: "...*Het kapitaal heeft de crisis **opgedrongen** gekregen door de parallel lopende, zich gelijktijdig ontwikkelende en cumulatief werkende vormen van loonstrijd van de kant van zowel loonontvangers als niet-loonontvangers, en wel op internationaal niveau...*" (1). Dit betekent uiteraard niet dat de talloze vormen van strijd in het verleden ook anti-kapitalistisch waren gemotiveerd, maar het werpt zeker wel een verhelderend licht op het effect van de uitdijende zorg- en onderwijssectoren voor de strijd binnen en tegen het (internationale) kapitalisme.

De insteek van Frings vestigt wederom de aandacht op de subjectieve factor binnen de maatschappelijke verhoudingen. Dit leek ons een belangrijk inzicht wat maar al te vaak wordt onderbelicht. We zijn ons echter, net als velen met ons, de laatste tijd maar al te bewust geworden van de subjectieve factor binnen het politieke regime in Den Haag. Nu een voorheen als extreem-rechtse gekenschetste beweging (in Nederland althans) inmiddels volledig de politieke agenda bepaalt, wordt het door ons al eerder gesignaleerde verband tussen de internationale verhoudingen en hun rechts-populistische politieke vertaling des te belangrijker. Met de vertaling van artikelen van Alain Badiou en Servaas Storm/Ro Naastepad hebben we een begin gemaakt om de betekenis van het rechts-populisme te kunnen duiden binnen een internationale context (Bergmann, Frings).

Noten:

1. Uit: Mario Montano, Opmerkingen over de internationale crisis, in: Frans van den Oudenrijn: Autonomie. Hoofdlijnen van het politiek-theoretisch project van Toni Negri, Papieren Tijger, Breda, 1992, pagina 43.

DE “FUTURES” VAN HET KAPITALISME

Christian Frings (1)

Sinds augustus 2007 ziet de toekomst van het kapitalisme er slecht uit. Plotseling, binnen enkele dagen en weken, breidde de crisis van de financiële markten zich over de hele wereld uit. Wat begon als een lokaal gebeuren, deed banken en beurzen in alle continenten op hun grondvesten schudden. En het is nog lang niet voorbij.

De crisis ontwikkelde zich in meerdere golven. Na ieder dramatisch hoogtepunt en net zo hectische interventies door banken en staten, werd steeds verkondigd dat het einde van de crisis spoedig in zicht zou zijn. De neergang was ondanks alle staatsingrepen tot dusver echter niet te stoppen. Als de Duitse Bondsprezident de financiële markten als “monster” aanmerkt, doet dat denken aan de mythe van Frankenstein die ook al eens door Marx werd aangehaald om de raadselachtige verdinglijking van het kapitaal te beschrijven: “*door aan de dode materie levende arbeidskracht toe te voegen, zet de kapitalist waarde — arbeid uit het verleden, tot materie geworden, dode arbeid — om in kapitaal, een zichzelf uitbreidende waarde, een monster met een ziel, dat begint te ‘werken’ alsof het van liefde bezeten was*” (2). De heersenden zelf worden beheerst door een anonieme kracht, die zij verdedigen maar wiens logica ze niet begrijpen.

Iedere crisis verwijst naar de historische vergelijkelijkheid van het kapitalisme. Als de toekomstdromen van de heersenden en de kapitalisten niet in vervulling gaan, ontstaan er opties voor de bewegingen van onderaf. Onvermijdelijk is dat niet, de opties voor de bewegingen zijn vandaag echter vele

malen groter dan 100-200 jaar geleden. Op de agenda staat nu geen institutionele correctie, zoals de terugkeer naar een strengere regulatie van de markten. Velen roepen daar vandaag om, zelfs grote delen van links die in de crisis slechts een uitdrukking van neoliberale excessen zien. De financialisering (3) is echter *zelf* een uitdrukking van een fundamentele crisis, die het kapitalistische systeem en de wijze waarop het zich na de Tweede Wereldoorlog heeft ontwikkeld, wereldwijd en in zijn geheel treft.

Aan het einde van de jaren '60 was dit systeem in een crisis terechtgekomen. Niet simpelweg door interne bewegingswetten van het kapitaal en concurrentie, maar vooral door de simultane druk die door de arbeiders, overal ter wereld, werd uitgeoefend. Dat leidde tot een duidelijke anders verloop van de crisis. De heersende machten schrokken er voor terug de last van de crisis op de arbeiders af te wentelen om zo de winstmarges te saneren. Ook al zijn we dat momenteel vergeten, toen was het gesprek van de dag. Na Parijs 1968 en de massale staking, gaf De Gaulle iedere poging op om tot de gouden standaard terug te keren. In plaats daarvan liet hij inflatoire loonstijgingen toe. In Italië werd de leus ‘*Arbeiders produceren de crisis*’ alom gescandeerd. Linkse economen ontwikkelden de theorie van de ‘*profit-squeeze*’ volgens welke loonstijgingen, die door militante stakingsbewegingen afgedwongen werden, een beslissende invloed op de daling van de winstmarges hadden. Weer anderen lieten zien dat de dalende productiviteitsstijging tot de toenemende weigering van de monotone lopende band-arbeid en de

inefficiëntie van de bureaucratische controle op de arbeidskrachten te herleiden was.

De ontdekking van de *'subjectieve factor'* in de marxistische crisistheorie in de jaren '70 was dus geen toeval, maar een theoretische uitdrukking van praktische beweging en een werkelijke verandering van grote historische betekenis. Tijdens eerdere kapitalistische crises, in de 19^e en begin 20ste eeuw, waren de sociale bewegingen van de arbeiders vaak een reactie op de crisis van het kapitaal. Het leek enkel zijn eigen interne bewegingswetten te volgen. Zijn fetisj-karakter leek ongebroken en daaraan oriënteerden zich ook de theoretische reflecties m.b.t. de crisis. De golven van klassenstrijd in de jaren '60 en '70 hadden opnieuw de vraag naar het fetisj-karakter op de agenda gezet. We produceren geschiedenis en onze strijd heeft een invloed op de ontwikkeling van het kapitaal.

Door de tegenaanval van het neoliberalisme en de repressie van de staat tegen die bewegingen, d.m.v. werkloosheid en bezuinigin-

gen, werd deze subversieve subjectiviteit weer van het podium van de wereldgeschiedenis verdrongen. De macht van het geld en het fetisj-karakter van het kapitaal verkreeg met de *boom* van de jaren '90 opnieuw legitimiteit. Maar het was geen oplossing. Financialisering was de vlucht van het kapitaal uit de productie en de illusie van een puur monetaire valorisatie van kapitaal. Deze vlucht werd door steeds vaker optredende crises begeleid: de beurscrisis van 1987, de Tequila-crisis die 1995 in Mexico begon, de Azië-crisis in 1997, de gecombineerde crisis van het Long Term Capital Management beleggingsfonds en de roebelcrisis in Rusland in 1998 en in 2000 het einde van de hype rondom de *new economy*. De heersende machthebbers toonden zich oprecht verbaasd over het feit dat geen van deze crises het gehele globale systeem naar de afgrond trok zoals in 1929. Dat is nu veranderd en in de USA doet de uitdrukking *"global slump van 2008-2009"* al de ronde. Doorslaggevend hiervoor is de enorme explosie en wereldwijde verwevenheid, van de handel in derivaten

(4) de afgelopen tien jaar. Dat wil niets anders zeggen dan dat de zoektocht naar winstgevende investeringen in toenemende mate wanhopiger, speculatiever en riskanter is geworden. De simulatie van de valorisatie van kapitaal door financialisering kan niet tot in het oneindige worden voortgezet. Dat wordt vandaag de dag steeds duidelijker. Ook wordt hierin, in bedekte vorm, de nog altijd aanhoudende druk van de globale arbeidersklasse tot uitdrukking gebracht, die een toenemende uitbuiting in de weg staat.

De vlucht van het kapitaal vanuit overaccumulatie (5) in financialisering is niet nieuw. Ook tijdens eerdere cycli in de ontwikkeling van het kapitalistische wereldsysteem konden de machten die het systeem beheersten en organiseerden, zoals Nederland in de 18^e eeuw en het Britse Rijk in de 19^e eeuw, hun neergang, zelfs na het acuut worden van de overaccumulatie met 30 of 40 jaar vertragen, door over te gaan op financiële ondernemingen en zo de oogst van hun overheersende positie binnen te halen. Giovanni Arrighi en Beverly Silver hebben in hun analyses de ontdekking van de “subjectieve factor” in de crisistheorie verbonden met de dynamiek van het kapitalisme in de wereldgeschiedenis. Dat leidt niet tot een trieste herhaling van altijd weer dezelfde ellende van de opkomst en neergang van de imperiums van het kapitaal, maar tot de ontdekking dat de macht van de uitgebuite klassen in het wereldsysteem naar verhouding is gegroeid. Met elke machtswisseling tussen de verschillende imperiums, is haar invloed op de vorm en het sociale karakter van het systeem toegenomen. Wat we nu meemaken, is het definitieve begin van het einde van een kapitalistische cyclus die zich, ondanks de barbarij gedurende de eerste helft van de 20ste eeuw, onder Amerikaans leiderschap nog een keer kon ontwikkelen. Niemand kan voorspellen hoe de sociale bewegingen van onderop zich de komende maanden en jaren in de crisis op zullen stellen en de wereld een nieuw gezicht zullen geven. We kunnen echter concluderen dat onze opties en onze macht om in de geschie-

denis te interveniëren, duidelijk zijn toegenomen. Een eerste aanwijzing daarvoor vormt de arbeidersstrijd van China via Oost-Europa tot aan Egypte en de hongeropstanden op alle drie continenten die zich nu al met een verrassende snelheid en gelijktijdigheid tegen de crisis ontwikkelt.

Noten:

1. Christian Frings woont en werkt in Keulen en houdt zich geruime tijd bezig met de ontwikkeling van het kapitalistische wereldsysteem en hoe deze overwonnen kan worden. Het artikel verscheen eerder in *Turbulence* nr. 4. *Futures*, zijn beleggingsinstrumenten, zie ook noot 4.
2. Uit Ghoetes Faust vers 2148, vertaling afkomstig uit *Het Kapitaal* vertaald door I. Lipschits, gebaseerd op de 4^e druk.
3. Het begrip financialisering duidt op de enorme expansie van financiële instrumenten, bijv. derivaten, in de afgelopen 30 jaar, alsook op de groeiende macht van de financiële instellingen (banken, rating agencies (die het kredietrisico op ondernemingen, banken en landen beoordelen) en hedge fondsen (beleggingsfondsen van een beperkt aantal “durfkapitalisten”) t.o.v. andere sociale krachten.
4. Financiële derivaten zijn beleggingsinstrumenten die hun waarde ontleen aan de waarde van een ander goed, zoals aandelen en olie. Het andere goed wordt in het jargon de *onderliggende waarde* genoemd. De voornaamste soorten derivaten zijn opties, futures, swaps en forwards. Men gebruikt financiële derivaten om risico's te verkleinen of juist te speculeren. (bron: Wikipedia)
5. Overaccumulatie, d.w.z. als teveel kapitaal zich geconfronteerd ziet met te weinig winstgevende investeringsmogelijkheden, is één van de belangrijkste crisistendenzen in kapitalistische economieën. De door onze arbeid geproduceerde meerwaarde, moet iedere dag opnieuw weer ergens in geïnvesteerd worden. Als kapitalisten deze meerwaarde om wat voor reden dan ook (arbeidersstrijd, verzadigde markten, wettelijke voorschriften) niet op een winstgevende manier kunnen investeren in de productie voor bestaande markten, moeten ze of nieuwe markten creëren of de prijs van bestaande vermogensbestanddelen opdrijven (onroerend goed, aandelen, valuta ...). Dit is de oorzaak van de vele financiële “bubbles” en crises die we de laatste 15 jaar hebben meegemaakt